

Billeder fra en arkæologisk udgravning

Om undersøgelsen af en overpløjet gravhøj med fund fra yngre stenalder og romersk jernalder ved Gadegård i Helligsø sogn

Af Jens-Henrik Bech, Museet for Thy og Vester Hanherred, Thisted

I efteråret 1987 var store maskiner i gang med gravning af rødder hos proprietær Niels Søndergård, Gadegård ved Helligsø. Leret skulle bruges til produktionen på det nærliggende Helligsø teglværk. Da råstofgravningen ville berøre en overpløjet gravhøj, kom Museet for Thy og Vester Hanherred ind i billedet, og der blev med økonomisk støtte fra Rigsantikvarens foretagelse en udgravning af højen. Som det vil fremgå af den følgende række fotos og tegninger, gav udgravningen uventet gode resultater.

Gravhøjen fra Gadegård så ikke ud af meget, da undersøgelsen startede i efteråret 1987. I fortegnelsen over oldtidsminder i Helligsø sogn stod den kun omtalt som en "upløjet Højning", på eller ved hvilken der engang var fundet en flintøkse. Sammenholdt med, hvad der så dagens lys gennem udgravningen, kan man roligt sige, at resultaterne overgik alle forventninger.

Højen kan samtidig tjene som en illustration af, hvad der stadig kan gemme sig i landsdelens over 2000 sløjfede gravhøje. Og som vi har set det, gælder denne konstatering ikke blot selve højene, men også deres umiddelbare omgivelser. Tidligere tiders jævning af gravhøjene førte ofte til en øgning af muldlagets tykkelse udenfor højfoden - og det er netop dette forhold, vi i dag kan drage fordel af. For gennem et tykkere muldlag er fundene lige udenfor de sløjfede høje undertiden blevet beskyttet mod ødelæggelse af vore dages effektive markredskaber. - Lignende bevaringsforhold kan derimod ikke påregnes ved de fredede gravhøje. Her står højfoden ofte med en 30-40 cm høj kant ud mod den dyrkede mark, og hvad der måtte have været af anlæg vil for længst være ødelagt. Vi kan så til gengæld trøste os ved de fredede højes store landskabelige værdi og tanken om de mange uforstyrrede begravelser, som disse høje stadig rummer.

Kilde: Sydthy Årbog 1988, side 6-11.

Efter pløjet var fjernet på den centrale del af gravhøjen dukkede talrige hånd- til hovedstore marksten samt en del mindre knyttbeller op. Tilsyneladende lå de uden noget system, men videre gravning gav syn for sig.

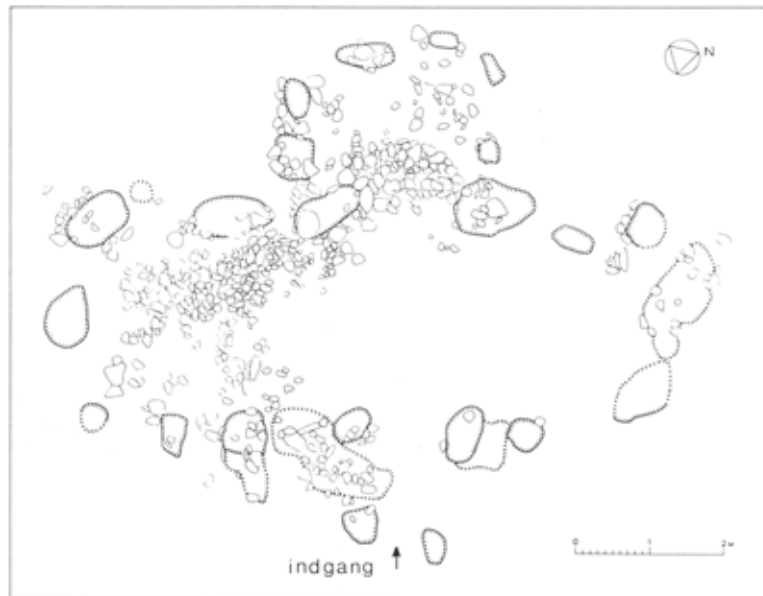

Mørkere partier i undergrunden var spor efter forlængst fjernede sten, og til sidst tegnede grundplanen sig af en jættestue med et lille bikammer opført på stedet for godt 5000 år siden.

Hovedkammeret i jættestuen var orienteret nord-syd med en indgang mod øst og målte $7 \times 2,5$ m.; i kammerets sydlige del fandtes stadig et intakt gulv lagt af næve- til tallerkenstore flade kridtheller. Fra hovedkammeret havde der været indgang til bikammeret, som i grundplan kun målte $2,5 \times 2$ m.

Jættestuen ved Gadegård har både i dimensioner og opbygning været næsten magen til

den fredede jættestue Lundevej ved Heltborg. Begge tilhører en ret sjælden type, der især er koncentreret i Limfjordsområdet, og som karakteriseres af det lille bikammer bag ved hovedkammeret.

En del fine oldsager fremkom ved udgravningen af jættestuetomten. På gulvene og i et 2-5 cm. tykt lag derover fandtes forskellige gaver til de gravlagte i jættestuen: 7 slebne tyknakkede flintokser og 5 økser fremstillet af bjergarter. Endvidere ca. 30 flækker, omkring 40 kølle- og økseformede ravperler samt enkelte lerkarskår. Spredt på gulvene blev også fundet skeletdele, dog i meget dårligt bevarings-tilstand.

Det er ikke kun i midten af gravhøjene, der kan gøres fund. Erfaringsvis findes der ofte anlæg i kanten af eller lige udenfor højene. Med rende-graver blev der derfor frilagt en bane omkring hele foden af højen ved Gade-gård. Imod vest dukkede der godt en meter udenfor højen pludselig nogle sten op, og den videre maskinafgravning blev derfor standset på dette sted. På billedet ses stenene ved land-målerstokken - som det snart skulle vise sig, var der tale om en stenkiste, men ikke nok med det, til vores over-raskelse dukkede der udenfor kisten også fund frem, og det af en karakter, som fik os til at gøre store øjne.

Inden for et mindre område godt en halv meter nord for stenkisten blev lige efter maskinafgravningen fundet en lille blå, hvælvet glasskive samt et par uidentificerede genstande af jern- og bronze. Tæt herved fremkom yderligere en lille tenvægt af bronze. Der var udenfor al tvivl tale om dele af et gravudstyr fra jernalderen. Stenkisten var øjensynlig urørt, så herfra kunne udstyret ikke stamme. Der måtte derfor være tale om endnu en grav - og det lige uden for stenkisten.

Ved en nærmere afrensning dukkede ganske rigtigt også de svage konturer op af selve den nedgravning, som den døde var blevet anbragt i. På bunden af nedgravningen fandtes en lille fingerring dannet af

en ombøjet enkel guldtråd og tæt herved en samling små blå glasperler. På billedet ses i forgrunden de stykker køkkenrulle, som under arbejdet dækkede jern- og bronzegenstandene i graven, og som med jævne mellemrum blev gennemvædet, for at tingene ikke skulle tørre ud. Hovedparten af fundene i graven fandtes indenfor et område på 50 x 25 cm. Efter at jorden omkring dette område var fjernet, stod der en jordblok tilbage, som blev indstøbt i paraffin og transporteret til amtets konserveringsanstalt i Skive, hvor den videre undersøgelse kunne foregå på en bedre og mere omhyggelig måde, end det var muligt ude i felten.

Udgravningen viste, at der i umiddelbar tilknytning til stenkisten (grav C) var ikke bare én, men hele to andre grave. Foruden den rige grav A fandtes der også dele af en brandgrav (grav B), som var blevet delvist ødelagt ved anlæggelsen af grav A. En del af den sydlige langsides på denne grav var dernæst blevet ødelagt ved opførelsen af grav C.

Numrene på tegningen henviser til flg.:

1-3: Gravgaver i grav A.

1. Koncentration af genstande optaget i jordblok. Se billedet øverst på næste side.

2. Guldring.

3. Tenvægt.

4-9: Gravgaver i grav C.

4. Lillestenssamling

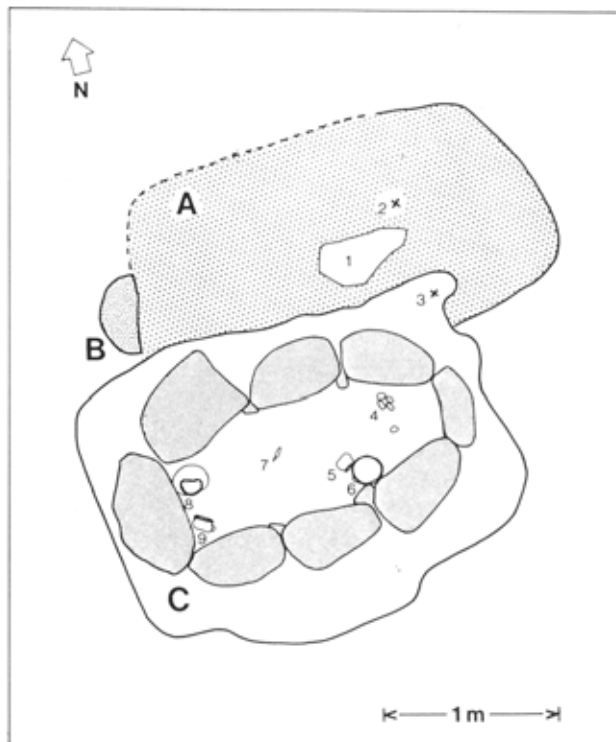
5. Lerkop.

6. Lerfad.

7. Jernkniv.

8. Lervase.

9. Lerkop.

Efter at stenkisten var tømt for indskredet jord, dukkede gravgaverne op på bunden af graven. Foruden en lille jernkniv, der formodentlig har siddet i bæltet, var der fire lerkar. To i vestenden og to op ad den søndre langsides. Af deres indhold af mad og drikke var intet bevaret. Den døde var blevet gravlagt med hovedet imod vest, som fundet af små stykker tandemalje i vestenden af graven viste. Fem små ubearbejdede sten i fodenden af graven skal muligvis også opfattes som hørende til gravudstyret. En praktisk funktion af disse er dog svær at forestille sig, så formodentlig er de nedlagt som erstatning for et eller andet. Lignende samlinger af småsten kendes fra samtidige grave.

Stenkisten dateres af keramikken til romersk jernalder - mere nøjagtigt kan man sige, at træk i formgivningen og udsmykningen af lerkarrene viser, at de næppe er fremstillet senere end ca. 250 e. kr.

Nederst til højre i billedet ses den paraffinblok, som koncentrationen af genstande i den ældre grav A blev indesluttet i før optagelsen.

Efter at være bragt til amtets konserveringsanstalt i Skive blev paraffinblokken fra grav A først røntgenfotograferet. Herefter kunne den videre fremgravning foregå med stor sikkerhed, da man på røntgenbilledet kunne se, hvor tingene lå - og hvor man derfor skulle passe på.

Fotografiet viser indholdet i jordblokken efter endt konservering. Blokken er indfattet i en trækasse med henblik på udstilling på museet i Thisted.

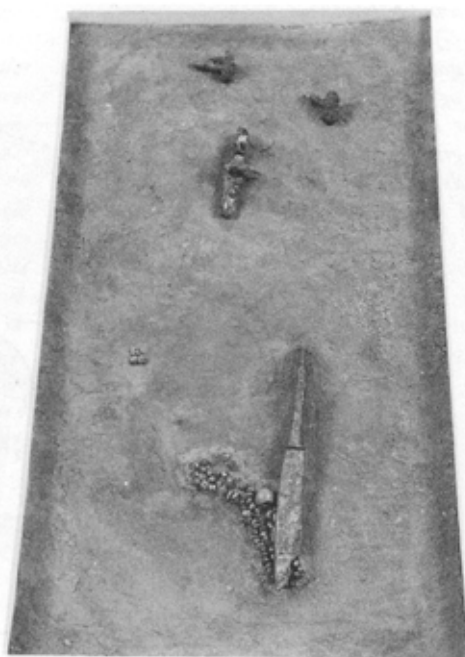
Som standardudstyr i datidens grave finder vi jernkniven, der her foreligger i en godt 22 cm lang udgave. Kniven var et uundværligt redskab og findes i både mands- og kvindegrave. At vi her har at gøre med en kvindegrav, viste allerede den tidligere omtalte tenvægt af bronze, men også de mange glasperler i graven peger i samme retning. I alt blev der fundet 66 perler, 64 små blå glasperler og to større, den ene af ensfarvet rødbrun glasflus den anden mere kunstfærdigt udført med en slags mosaikmønster. Sammen med perlekæden lå også en lille sølvring. Som kæden blev fundet kan det med sikkerhed siges, at den afdøde ikke har båret den om halsen; den har derimod ligget ved bæltstedet formodentlig i en pose eller lign.

På skulder og bryst har kvinden båret tre fibler. Forsynet med fjederkonstruktion har de fungeret som en art sikkerhedsnåle til at holde tøjet sammen. På hver skulder har der været simple jernfibler. Bronzefiblen på brystet derimod var noget helt specielt med udsmykning i forgyldt sølvblik og med påsatte blå, hvælvede glasskiver. På grund af sin sjældenhed og fine udførelse var det dette stykke, som påkaldte sig størst opmærksomhed ved udgravningen af fundene fra kvindegraven.

På siden af den 9 cm lange firkantede kasse, som omslutter spiralen på bronzefiblen, ses en beklædning af forgyldt sølvblik med forskellige indpressede ornamenter i form af perlestave, cirkler og ottetalsformede figurer. Desværre er det kun den forreste del af fiblen, der er bevaret. Da dele af fiblen fandtes i fylde til den nærliggende stenkiste, må den allerede være blevet bekadiget i oldtiden. Nogen særlig pietetsfølelse overfor ældre grave kan der øjensynlig ikke have hersket dengang.

En nært beslægtet fibula blev i 1973 fundet i en rigt udstyret kvindegrav fra Bjergby på Nordvestmors. Begge fibler er fremstillet af nordiske kunsthåndværkere i den første halvdel af 200-tallet efter Kristi fødsel. På dette tidspunkt fandtes der rundt om i landet en række indflydelsesrige og mægtige slægter, som havde råd til og mulighed for af anskaffe sig eftertragtede prestigegenstande bl.a. i form af fine guldsmedearbejder. Kvinderne fra Gadegård og Bjergby tilhørte uden tvivl denne samfundsgruppe.

- 1 + 2 : jernfibler.
- 3 : bronzefibula.
- 4 + 5 : glasperler.
- 6 : jernkniv.

Fotos: Jytte Nielsen (billede 1 og 4), Jens-Henrik Bech (billede 3, 7, 8 og 9), Peter Jensen (billede 5). Tegninger: Jytte Nielsen (billede 2), Jens-Henrik Bech (billede 6 og 8).